

दशमः त्वम् असि (दसवें तुम हो)

प्रस्तोता : रवि उपाध्यायः

-प्र.स्ना.शि. (संस्कृत/हिन्दी)

परमाणु ऊर्जा केन्द्रीय विद्यालय-१, तारापुर

पाठ-परिचय

- इस पाठ में संख्यावाची शब्दों से परिचय कराया गया है ।
- पाठ में क्त्वा-प्रत्ययान्त पदों का प्रयोग भी है ।
- इस भाग में हम पाठ के सरलार्थ को जानेंगे संख्यावाची पदों के लिए पाठ पृथक् रूप से उपलब्ध कराया जायेगा एवं “क्त्वा” प्रत्यय के विषय में ‘वक्तव्य-वृतांत’ (handout) भाग को देखें ।

मूलपाठ एवं सरलार्थ

मूलपाठ

- एकदा दश बालकाः स्नानाय नदीम् अगच्छन् । ते नदीजले चिरं स्नानम् अकुर्वन् । ततः ते तीर्त्वा पारं गताः । तदा तेषां नायकः अपृच्छत् – अपि सर्वे बालकाः नदीम् उत्तीर्णाः?

सरलार्थ

- एक बार दस बालक स्नान के लिए नदी पर गए । उन्होंने देर तक नदी में स्नान किया । उसके बाद वे नदी तैरकर नदी के पर आ गये । तब उनके नायक ने पूछा – ‘क्या सभी नदी से बाहर आ गए हैं ?

मूलपाठ एवं सरलार्थ

मूलपाठ

- तदा कश्चित् बालकः अगणयत् – एकः, द्वौ, त्रयः, चत्वारः, पञ्च, षट्, सप्त, अष्टौ, नव इति । सः स्वं न अगणयत् अतः सः अवदत् – नव एव सन्ति । दशमः न अस्ति । अपरः अपि बालकः पुनः अन्यान् बालकान् अगणयत् । तदा अपि नव एव आसन् । अतः तै निश्चयम् अकुर्वन् यत् दशमः नद्यां मग्नः । ते दुःखिताः तूष्णीम् अतिष्ठन् ।

सरलार्थ

- तब किसी बालक ने गणना की— “एक, दो, तीन, चार, पाँच, छः, सात, आठ, नौ । उसने अपने आपको नहीं गिना । अतः वह बोला- “नौ ही हैं, दसवाँ नहीं है।” दूसरे बालक ने भी अन्य बालकों को गिना । फिर भी नौ ही थे । अतः उन्होंने निश्चय किया कि दसवाँ नदी में डूब गया है । वे दुःखी हो, चुपचाप बैठ गए ।

मूलपाठ एवं सरलार्थ

मूलपाठ

- तदा कश्चित् पथिकः तत्र आगच्छत् । सः तान् बालकान् दुःखितान् दृष्ट्वा अपृच्छत्- बालकाः ! युष्माकं दुःखस्य कारणं किम्? बालकानां नायकः अकथयत्- वयं दश बालकाः स्नातुम् आगताः । इदानीं नव एव स्मः । एकः नद्यां मग्नः ।

सरलार्थ

- तब कोई पथिक वहाँ आया । उसने बालकों को दुःखी देखकर पूछा- “हे बच्चों! तुम्हारे दुःख का कारण क्या है?” बालकों के नायक ने कहा- “हम दस लड़के स्नान के लिए आये थे । अब हम नौ ही हैं । एक नदी में डूब गया है ।”

मूलपाठ एवं सरलार्थ

मूलपाठ

- पथिकः तान् अगणयत् । तत्र दश बालकाः एव आसन् । सः नायकम् आदिशत् त्वं बालकान् गणय । सः तु नव बालकान् एव अगणयत् । तदा पथिकः अवदत्- “दशमः त्वम् असि इति।”
- तत् श्रुत्वा प्रहृष्टाः भूत्वा सर्वे गृहम् अगच्छन् ॥

सरलार्थ

- पथिक ने उन्हें गिना । वहाँ दस बालक ही थे । उसने नायक को आदेश दिया- “तुम बालकों को गिनो । उसने तो नौ बालक ही गिने ।” तब पथिक बोला- “दसवें तुम हो ।”
- यह सुनकर सभी प्रसन्न होकर घर चले गए ।